

Yaşlılık döneminin “öteki”leştirilmesi sorununun kentsel - sosyal altyapı bağlamında irdelenmesi

DUYGU ÇUKUR¹, ŞENEL ERGİN², Dokuz Eylül Üniversitesi

Öz

Modernizm, ekonomiye temellenen kültürel yapısının devamlılığını sağlamak amacıyla bireyleri aynılaştırmakta, farklı olanları toplumsal yaşamdan ve mekândan dışlamakta ve “öteki” olarak nitelendirmektedir. Öteki olarak tanımlanan gruplardan biri de yaşlılık dönemini yaşayan bireylerdir. Modernizm kent mekânını, üretim ilişkileri içinde aktif olan nüfusu göz önüne alarak üretmekte, talep ve gereksinimleri dikkate alınmayan “ötekiler”e özel alanın dışına çok fazla çıkma olanağı vermemektedir. Böylece “ötekiler”in kentsel mekânda doğal aksiyon çapları daralmakta, kamusal yaşama/mekâna katılımları engellenmektedir.

Makalede, yaşlılık döneminin “öteki”leştirilmesini önlemek için kentsel-sosyal altyapı bağlamında bir araç olarak genel tuvaletleri ele alan bir proje çalışması aktarılacaktır. Bu çalışma, nicelik ve nitelik açısından kamusal mekandaki genel tuvaletlerin yetersizliğini, belirli bir sistem dahilinde oluşturulmadığını ve 1/1000 uygulama imar planına kentsel-sosyal altyapı bağlamında dahil edilmediğini göstermektedir.

Bu doğrultuda, genel tuvaletlere yönelik İzmir Büyük Kent Bütünü dâhilinde seçilen Konak ilçesinde mevcut kentsel dokuya bütünleştirilebilecek bir tuvalet ağ sistemi oluşturulmuş ve kullanım niteliğine göre farklı işlevlerde tuvalet prototipleri tasarlanmıştır. Örgütsel ve yasal durum irdelenmiş ve öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: yaşlılık dönemi, “öteki”, kentsel-sosyal altyapı, genel tuvaletler

Examination the othering problem of old age period with in the context of urban-social infrastructure

Abstract

Modernism, creates people having “the same” identity; excludes different subjects of the community from social life and space and labels as “the others” them in order to provide continuity of its cultural structure which is based on economy. People who live old age period are also a social group described as “the others”. Modernism shapes up physical spaces according to the adult individual who undertakes an active role in these production relations. So the others usually do not exit from private space to public space. Their natural action size in city gets narrow; it is hindered their participation to public life/space.

¹ Arş.Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fak., Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İZMİR

² Prof.Dr.-Ing., Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fak., Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İZMİR

In article, a project which handles public toilets as a toll in infrastructure context to prevent being labeled as “the others” of old age period will be explained. The study notes that public toilets in public space are deficiency as quantity and quality; are not diffused in a system and are not included in 1/1000 development plan in the urban-social infrastructure context.

Thus, in Konak district of Izmir a public toilet network system which will be able to integrated with existing urban pattern has been suggested. Besides, the toilet prototypes which have different functions have been designed. Existing organizational and legal state has been explicated and developed the offers.

Keywords: old age period, “the others”, urban-social infrastructure, public toilets

Giriş

Ekonomiye temellenen kültürel yapısıyla Modernizm, maksimum kâr ve güç elde etme amacını gerçekleştirerek sürekliliğini sağlamak için, insanları “aynılaştırmakta”; üretim ilişkileri içinde aktif olan nüfusu/erişkinlik dönemini merkeze almakta; önünde engel olarak gördüğü geri kalan yaş dönemlerini, bedensel, kültürel, sosyo-ekonomik farklılıkları göz ardı etmekte ve “öteki” tanımlaması altında toplumsal yaşamdan dışlamaktadır. Anılan dışlanma kültürel mekan üretimine de yansımakta, kentsel mekanda “öteki”lerin gereksinimleri yeterince karşılanmamaktadır.

“Öteki” olarak nitelendirilen özne gruplarından biri de yaşlılık dönemini yaşayan bireylerdir.

Kentte doğrudan kendileri için üretilmemiş mekamlarda gereksinimleri yeterince karşılanmadığı için kamusal mekamlara katılımları sınırlanan, bu nedenle de “öteki”leştirilen yaşlılık dönemini yaşayan bireyler şehir planlamada temsil edilmemektedir. Postmodernizmle birlikte gündeme getirilen “ötekiler” için fiziki planlama alanında sadece kentsel tasarım ölçeğinde öneriler geliştirilmektedir. Oysa şehir planlama eylem alanında da bu “öteki”leştirme sürecini aşabilecek mekansal araçlar oluşturulabilir. Eldeki makale, bu düşünceden hareketle, yaşlılık dönemini yaşayan bireylerin kamusal mekanda kalma süresini etkilediği için temel bir gereksinim olan tuvaletlerin planlanmasını “öteki”leştirilmenin önlenmesinde bir araç olarak ele almıştır.

Makalede kamusal alan, Richard Sennett’in kamusal alan anlayışı bağlamında ele alınmıştır. Sennett’e göre kamusal yaşam, sadece politikayla ilişkili değil, sosyal ilişkileri içeren başka bir deyişle bireyin yabancılarla buluşabileceği, düşünsel ve duygusal ilişkiler geliştirebileceği, karşılıklı etkileşimin sağlanabileceği bir alandır. Kamusal ilişkiler için fiziki mekan da eşit oranda önemlidir. Her sosyal ilişki belirli bir mekanda gerçekleşmektedir (Diken, 1997). Dolayısıyla, kamusal mekan kent merkezlidir. Çoklu karşılaşmalara izin veren, yabancı ya da ötekilere açık olan, alışveriş, çoğulluk, iletişim, katılım değeri taşıyan yerlerdir. Evden ve kendinden dışarı adım atmak, kamusal alana, ortak mekamlara çıkmaktır (Özbek, 2004).

Makalede katılım kavramı, mekan tasarımında tüm toplumsal grupların talep ve gereksinimlerinin göz önüne alınması ve böylece kentsel yaşama katılımlarının sağlanması anlamında ele alınmıştır.

Katılım kavramı mekansal araçları üzerinden yaşama geçirilebilir ve kentsel yaşama katılım yoluyla “öteki”leştirme ortadan kaldırılabilir. Bu nedenle makalede, yaşlılık dönemini yaşayan bireylerin kamusal yaşama / mekana katılımlarının sağlanmasında temel araçlardan biri olan ve kentsel-sosyal altyapı bağlamında değerlendirilen genel tuvaletler ele alınmıştır.

Yaşlılık dönemini yaşayan bireyler için genel tuvaletler, kamusal mekanda kalma sürelerini, doğal aksiyon çapının sınırını belirlemektedir. Çünkü yaşlılık yaş döneminde, fizyolojiyle ilişkili olarak, diğer yaş dönemlerine göre daha sık tuvalet gereksinimi bulunmaktadır. Yaşlılık döneminde organ ve sistemlerde yapısal ve işlevsel değişiklikler görülmekte, beynin organlar üzerindeki hakimiyeti azalmakta, başka bir deyişle organ sistemi zayıflamaktadır. Bu nedenle sık tuvalet ihtiyacını giderme olanağının bulunmaması, mekanda kalış süresini ve hareketliliği (mobilitayı) kısıtlamaktadır. Dolayısıyla kamusal mekana / yaşama katılımının sağlanmasının temel koşullarından biri, genel tuvaletlerin doğal aksiyon çapına uygun dağılımıdır.

Bu doğrultuda, şehir planlama eylem alanında “ötekileştirme” sürecini ortadan kaldırmak amacıyla genel tuvaletlerin araç olarak ele alındığı bir proje çalışması¹ gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmayla, İzmir Büyük Kent Bütünü içinde seçilen Konak ilçesinde mevcut kentsel dokuya bütünleştirilebilecek bir tuvalet ağ sistemi oluşturulmuştur.

Materyal ve Yöntem

Çalışmada öncelikle, ülkemizdeki genel tuvaletlere ilişkin fiili durumun saptanması amacıyla literatür taraması yapılmış ve konuyla ilgili Türkiye Yüznumara Vakfı tarafından yapılan bir sempozyum kitabına ulaşılmıştır. Ayrıca, İzmir kent bütününde tuvaletlerin mevcut durumunu ortaya koyan ve tuvalet ağ sistemine olanak sağlayacak yeni arazi kullanım sınıflaması öneren bir çalışma (Ergin ve Gökçen, 1997) incelenmiştir.

İzmir’in Konak ilçesinde yapılan proje çalışması kapsamında;

İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Konak Belediyesi’nin ilgili birimlerine gidilerek ilçedeki ruhsatlı genel tuvaletlerin sayıları ve yerlerine ilişkin bilgi alınmış, gerekli paftalar temin edilmiştir. Alanda gezilerek bu tuvaletlerin nitelikleri tespit edilmiştir. Arazi kullanım bilgileri haritaya aktarılmış, alana ilişkin analiz çalışmaları yapılmış ve sonunda 1/5000 ölçekli bir sentez paftası oluşturulmuştur.

Bu ilk aşamanın ardından, yaşlılık döneminin özelliklerini, gereksinimlerini kavramak üzere İzmir SHÇEK’den bir uzman, tuvalet bakıcılığının bir meslek kolu haline getirebilmesi için öneri geliştirmek üzere İzmir Esnaf ve Sanatkarlar Odası’ndan bir yetkili ve Hamamcılar-Banyocular Odası başkanı proje ara sunumuna davet edilmiştir. Mevcut durum ve geliştirilen önerilerin yapılabilirliğine ilişkin görüş alışverişi yapılmıştır. Yaşlılık dönemindeki

tuvalet gereksiniminin nedenini ve önemini öğrenmek, buna bağlı olarak doğal aksiyon çapını belirleyebilmek üzere öğrenciler Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı'ndan bir uzmanla görüşmüştür. Edinilen bilgiler, projenin gerekçesini oluşturmada, uygulanabilir öneriler geliştirmede yol gösterici olmuştur.

Sentez paftasına ve uzmanlardan edinilen bilgilere dayalı olarak kriterler belirlenmiş ve öneri tuvalet ağ sistemi oluşturmuştur. Fakültemizdeki mimar bir meslektaşımızdan yardım alınarak, kullanım niteliğine göre farklı işlevlerde tuvalet prototipleri tasarlanmıştır.

Proje bulguları ve öneri tuvalet ağ sistemi

Proje çalışmasında öncelikle, ülkemizdeki genel tuvaletler konusundaki ilgi düzeyini saptamak için fiili durum incelenmiştir. Konuyla ilgili çalışmaların yalnızca birkaç sivil toplum kuruluşuyla sınırlı kaldığı görülmüştür. İlk olarak 1984 yılında Ankara'da bir kaç akademisyenin öncülüğünde Türkiye Yüznumara Vakfı kurulmuştur. Vakıf, konuya bilimsel yaklaşarak somut öneriler üretmeyi amaçlamış ve bu doğrultuda çeşitli projeler gerçekleştirmiştir. Bazı projeler, mali nedenler ve işbirliği yapılacak ilgili kişi, kurum, şirket veya bakanlıkların konuya olan ilgisizliği nedeniyle uygulanamamıştır (Tunalıgil, 1993). Vakıf, 4-7 Kasım 1993 tarihleri arasında I. Ulusal WC sempozyumu düzenlemiştir. Sempozyumda Tunalıgil tarafından Türkiye'deki kamuya açık yüznumaralara ilişkin mevcut durum değerlendirilmiştir. Yüznumaraların yöresel ve sayısal dağılımları, nitelikleri ve hizmet sunma kapasitelerinin yetersiz olduğunu, yerlerinin kolayca belirlenemediğini, ücret dengesizliklerinin, yönetim ve denetiminde yetersizliklerin, yapısal ve teknik eksikliklerinin bulunduğunu, yüznumara terbiyesinin eksik olduğunu belirtmiştir.

Ankara valiliği için yüznumara sorununa ilişkin etkinlikler projesi düzenlenmiş ve bu kapsamda işlerlik kazanması için yapılması gerekenler sıralanmıştır. Bunlardan yapısal değişimlere yönelik etkinlikler ile yönlendirici etkinlikler, konuya ilişkin makalede ele alınan bağlamla benzerlik göstermektedir.

A- Yapısal değişimlere yönelik etkinlikler;

1. İl sınırları içerisindeki kamuya açık yüznumaraların yerel, sayısal dağılımları, nitelik ve kapasiteleri saptanarak, yerel insan trafiği eğilimine göre yüznumara yapım, bakım, geliştirme planlamaları yapılmalıdır.
2. Yeni yaptırılacak kamuya açık yüznumaralar için hizmet kapasitelerine ve yörelerine göre tip projeler geliştirilerek, standart tip ve malzemeler kullanılması gerçekleştirilmelidir.

B- Yönlendirici etkinlikler;

1. Sertifikalı Yüznumara Yöneticisi olgusunu yaygınlaştırmak amacıyla kısa süreli yoğun eğitimlerin yapılmasını gerçekleştirmek

2. Sertifikalı Yüznumara Deneticisi olgusunu yaygınlaştırmak amacıyla kısa süreli yoğun eğitimlerin yapılmasını gerçekleştirmek
3. Ergonomik temizleme aletleriyle donatılmış yüznumara temizleme timleri oluşturmak ve bunlarla kamuya açık yüznumaraların iç, dış ve çevrelerinin temizletilmelerini sürekli kıldırmak
4. Kamuya açık dinlenme ve eğlenme yerlerinde, turistik ve tarihi yerlerde sabit ya da seyyar örnek yüznumaraların kurulmalarını sağlamak
5. Kent sınırları içerisindeki kamuya açık yüznumaraların kişilerce kolay bulunmalarını sağlamak için kent haritalarında noktalandırma, cadde ve alanlarda oklandırma ve levhalandırmalar yaptırmak
6. Yapılandırmalarda yaptırımcı, bakımlarda özendirici olmak, ödüllendirmelerde bulunmak” (Tunalıgil, 1993:12-13).

Vakfın projelerinden biri de WC levhalandırma ilkelerine ilişkindir. Ayrıca Vakfın öncülüğünde, Türk Standartları Enstitüsü tarafından 12 Nisan 1990 tarihinde “*Halka veya Müşterilere Açık WC’lerin Sınıflandırılması ve Özellikleri*” adlı WC standardı kabul edilmiştir. Buna göre, halka veya müşterilere açık WC’ler yapım ve donanım özelliklerine göre üç sınıfa (2. sınıf, 1. sınıf, lüks) ayrılmıştır.

Tunalıgil vakfın kuruluşundan 1993 yılına kadar olan süreci değerlendirmiştir. İlgili bakanlık, müdürlük ve kurumların konuya ilgi göstermediğini, projeler içinde yer alan sertifikalı WC bakıcılığının uygulanmadığını, buna karşılık, 1993 yılı itibarıyla yol boyu ve turistik bölge tuvaletlerinde büyük iyileşmelerin sağlandığını, WC standardının oluşturulduğunu, WC sanayi üretiminde kalitenin yükselmesine katkıda bulunduğunu belirtmiştir.

Görüldüğü gibi, ülkemizde konuyla ilgili etkin çalışmalar yapan tek vakfın bile projelerinin çoğunu ilgisizlik ve bilinç eksikliği yüzünden uygulayamadığı ortadadır.

Filli durum Türkiye’deki tuvaletlerle ilgili mevzuat açısından değerlendirildiğinde, konuya ilişkin mevzuatın yeterli olmadığı, dağınık ve birbirleriyle ilişkisinin bulunmadığı görülmektedir (Gönen, 1993). 1580 sayılı Belediye Kanunu’nun belediyelerin görevlerini içeren 2. bölüm, 15. madde 27. fıkrasında “*ihtiyaca göre umuma mahsus ücretli, ücretsiz helalar yaptırmak, umumi ve hususi binalarda yapılması mecburi olan helaların sıhhi şartlara uygun olmasını temin ettirmek*” görevinden bahsedilmektedir. Kısaca, belde sınırları içinde umumi tuvalet yaptırmak belediyenin kamusal hizmetlerinden ve sağlığa ilişkin görevlerinden biridir.

Ancak belediyeler bu görevin önemini kavramamaktadır. Nitekim 1997 yılında İzmir kent bütününde tuvaletlerin mevcut durumuna ilişkin yapılan bir çalışmada tuvalet dağılımını belirleyen resmi süreç değerlendirilmiş ve açılmalarının yalnızca bireysel dilekçelere, kapatılmalarının ise yalnızca

işletilmedeki başarısızlıklara bağlı olduğu, bütünsel herhangi bir konumlandırma sisteminin bulunmadığı ortaya konulmuştur. Belediye sadece “*talebe bağlı uygulama*” aşamasında devreye girmekte ve işletme aşamasında görev almamaktadır (Ergin ve Gökçen, 1997). Bu durumun belediyelerin çoğunluğunda aynı olduğu düşünülmektedir.

Belediye para harcama kalemleri arasında en son sırada tuvaletler yer almaktadır. Bütçesi kısıtlı olan belediyeler öncelikle bütçeden tuvaletleri çıkarmaktadır. Bu durum konuyla ilgili bilinç düzeyini ortaya koymaktadır.

Ayrıca mevcut arazi kullanım sınıflaması içinde genel tuvaletler yer almamaktadır (Ergin ve Gökçen, 1997). 1/1000 ölçekli uygulama imar planına kentsel-sosyal altyapı bağlamında dahil edilmemektedir. Böylece şehir plancıları da yaptıkları planlarda kentsel-sosyal altyapı çerçevesinde genel tuvaletleri göz ardı etmektedirler.

Ortaya konulan tablo insanların kamusal mekanda tuvalet ihtiyacını nasıl karşıladığı sorusunu akla getirebilir. Bu ihtiyaç en yakın cami veya tüketim mekanlarının tuvaletinde giderilmektedir. Çoğunlukla tuvalet ihtiyacını karşılamak, tüketmeye endekslidir yani, tüketim aktivitesi sonucu o mekandaki tuvalet kullanılabilir. Bu durum, kamusal yaşama herkesin katılmasını engellemekte/sınırlamakta ve kente aidiyet bilincinin oluşmasını engellemektedir.

Genel tuvaletlere ilişkin fiili durum ortaya konulduktan sonra, İzmir’in Konak ilçesi özelinde genel tuvaletlerle ilgili yapılan proje çalışmasının bulgularına ve tuvalet ağı sistemi önerisine geçilebilir.

İzmir’in merkez ilçesi olan Konak ilçesi, birden fazla arazi kullanım türünü bir arada barındırması, farklı toplu taşınım güzergâhlarının kesişim noktası olması ve farklı nitelikte kamusal mekanları bulundurması nedeniyle örnek çalışma alanı olarak seçilmiştir.

İlçede, 10 adet ruhsatlı tuvalet yer almaktadır. Bunlardan bir kısmının pazar günleri kapalı olduğu belirlenmiştir. İlçedeki hareketli nüfusa göre bu sayının yetersiz olduğu, başka bir deyişle nüfusu göz önüne alan bir dağılımın var olmadığı görülmüştür.

Mekansal dağılımda/konumlandırmada herhangi bir mantık/sistem, farklı arazi kullanım biçimleriyle ilişkilendirme ve yönlendirme bulunmamaktadır. Dolayısıyla nerede, hangi sıklıkta veya hangi arazi kullanım biçimleriyle birlikte konumlandırıldıkları bilinmeyen ve yerleri bulunamayan tuvaletler erişilebilir olmamaktadır. Toplu taşınımın (vapur iskelesi, metro, otobüs) kesişme noktalarında tuvaletler bulunmamaktadır yani sirkülasyon ağı ile ilişkilendirme yapılmamıştır.

Tuvaletlerin iç donanımlarında niceliksel dengesizlikler bulunmaktadır ve belirli bir standart gözetilmemiştir. Teknik / mimari donanım açısından değerlendirildiğinde genel tuvaletlerin bebek altı değiştirmeye, özürülülerin kullanımına, makyaj tazeleme veya temizlenme gibi farklı kullanımlara yönelik donanım sunmadığı görülmüştür. Ayrıca nüfus yoğunluğunun çok

olduğu ve turistlerin gezdiği alanlardaki (örneğin Kemeraltı, Fuar gibi) tuvaletlerde suyun rahatlamak ve kısa süreli tazelenmek amacıyla kullanılmadığı, kıyafet değiştirmeye yönelik kabinlerin bulunmadığı görülmüştür.

Bunlara ek olarak hijyenik olmadıkları, denetimlerin yetersiz olduğu saptanmıştır.

Kısaca, Konak ilçesindeki genel tuvaletler, ülke genelinde görüldüğü gibi, nitelik ve nicelik açısından gereksinimi karşılamakta yetersiz kalmaktadır. On yıl önce İzmir genelinde yapılan çalışmanın konuya ilişkin ortaya koyduğu nicel ve nitel durumun değişmediği de görülmektedir.

Tuvaletlerin kentsel donatı içinde yer edinmesi, arazi kullanım sınıflamaları aracılığıyla gerçekleştirilebilir. Böylece tuvaletler bir arazi kullanım biçimi olarak şehir planıcısı tarafından planlarda göz önünde bulundurulabilir.

Ergin ve Gökçen'in çalışmasında, halihazırda var olan ve etkin olarak kullanılan arazi kullanım sınıflama ve standartları irdelenmiş ve konu bağlamında belirli yetersizliklerin bulunduğu görülmüştür. Bu doğrultuda, bir ağ sistemi oluşturmaya olanak tanıyacak yeni bir sınıflama önerilmiştir. Proje çalışmasında bu sınıflandırma Konak ilçesi özelinde yeniden değerlendirilmiştir. Buna göre, yapılan arazi çalışması sonuçları göz önünde bulundurularak tuvaletlerin konumlandırılacakları noktalar altı ana kullanım sınıfı altında toplanmıştır:

1. Ulaşım-haberleşme-altyapı

-Altyapı

- Tuvaletler
- Yaya yolları
- Toplu taşınım durakları
- Taşıt + yaya yolları
- Otoparklar

2. Ticaret

- Perakende ve toptan ticaret altyapı
 - Toptan ticaret altyapı
 - Toptan ticaret alanı altyapı (tuvaletler)
 - Perakende ticaret altyapı
 - Perakende ticaret alanı altyapı (tuvaletler)
 - Yol üzeri perakende ticaret alanı altyapı (tuvaletler)
 - Pazar yeri alanı altyapı (tuvaletler)

3. İmalat

- İmalat altyapı
- İmalat alanı altyapı (tuvaletler)

4. Kültür-eğlenti-dinlenme

- Kültür-eğlenti-dinlenme alanı altyapı
- Dinlenme alanları altyapı
- Kentsel ölçekteki açık-yeşil alan tuvaletleri (fuar, lunapark)
- Semt ölçeğindeki açık-yeşil alan tuvaletleri (park, çocuk bahçesi, spor alanları)

5. Kentin karakteristik mekanları

- Kentin karakteristik mekanları altyapı
- Kentin karakteristik mekanları altyapı (tuvaletler)

6. Mezarlık

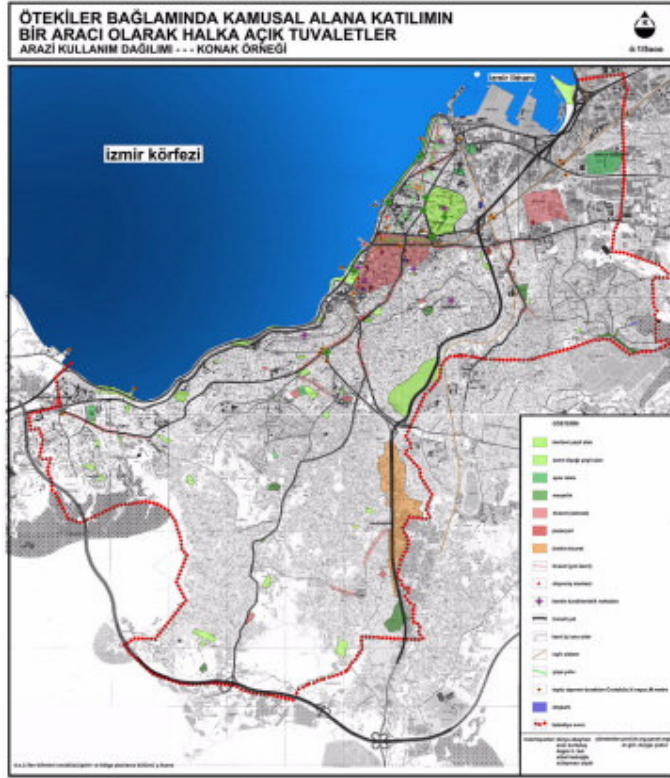
- Mezarlık altyapı
- Mezarlık alanı altyapı (tuvaletler)

Böylelikle önerilen sınıflama, tuvaletlere ilişkin bir ağ sisteminin ipuçlarını da vermektedir. Bu doğrultuda anılan arazi kullanışlar 1/5000 ölçekli haritalara aktarılmıştır. Ayrıca, hareketli nüfusa ulaşabilmek için Konak ilçesine düzenlenen otobüs, vapur ve metro seferleri incelenmiştir. İlçede günlük 1.500.000 kişi civarında hareketli nüfusun bulunduğu sonucu çıkmıştır. 1/5000 ölçekli haritadan farklı arazi kullanışların çakıştığı alanlar belirlenerek bu nüfusun daha çok hangi bölgelerde yoğunlaştığı ortaya konulmuştur. Çünkü her bir arazi kullanış o mekan için bir yoğunluk tanımlamaktadır. Çakışma sonucu Konak Meydanı, Fuar, Kıbrıs Şehitleri caddesinde birden fazla arazi kullanışın yer aldığı görülmüştür. Bunlar, yaya ulaşımının (akan yaya trafiğinin) olduğu, ticaret, rekreasyon alanlarının ve kentin karakteristik mekanlarının (çekim noktalarının) bir arada bulunduğu alanlardır. Anılan çakışma, dolayısıyla yoğunluk, farklı tip tuvaletlerin yer seçimi için yol gösterici olmuştur (bkz. Harita 1).

Tuvalet ağ sistemi oluşturma sürecinde, nüfus yoğunluğu kriterinin dışında yaşlılık dönemini yaşayan bireylerin aktivasyon yarıçapı diğer bir kriter olarak ele alınmıştır. Bu kriter, yaşlılık dönemini yaşayan bireylerin idrar tutabilme süresini, dolayısıyla yürüyebileceği mesafeyi vermektedir. Tuvaletlerin hangi sıklıkta konumlandırılacağını belirlemeye yarayan bir kriterdir. Yaşlılık dönemini yaşayan bireylerin aktivasyon yarıçaplarının temel alınması diğer bireylerin tuvalet ihtiyaçlarını da zaten karşılayacak, başka bir deyişle, bu yarıçap onların aktivasyon yarıçaplarını da içerecektir.

Yaşlılık dönemini yaşayan bireylerin aktivasyon yarıçaplarını belirlemek üzere Halk Sağlığı uzmanıyla görüşülmüş ve 65 yaş ve üstü bireylerin bir hastalığı

olmasa dahi erişkin bireylere oranla idrar tutma becerilerinin daha az olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Erişkin sağlıklı bir bireyin saatte 3 km, yaşlı bireyin ise saatte en fazla 2 km yürüyebileceği belirtilmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda yaşlılık dönemini yaşayan bireylerin kamusal mekanda transit geçiş yapmadan dolaşarak yürüyeceği göz önünde bulundurularak aktivasyon yarıçapı 500 metre olarak belirlenmiştir.

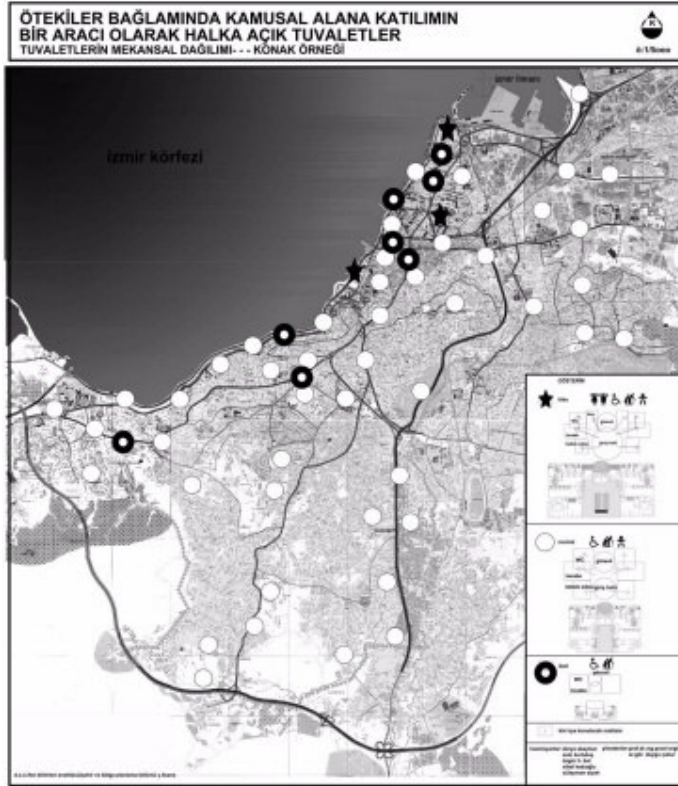
Harita 1. Konak bölgesi

Arazi kullanım bilgileri ve aktivasyon yarıçapını dikkate alarak oluşturulan 1/5000 ölçekli sentez haritası değerlendirilmiş ve mevcut kentsel dokuyla bütünleşebilecek bir tuvalet ağı sisteminin, **ulaşım sistemi** ve **açık-yeşil alanlar** temel alınarak oluşturulabileceğine karar verilmiştir. Aktivasyon yarıçapı doğrultusunda yapılaşmış kentsel alana denk düşen tuvaletlerin konumlandırılmasında, fiziksel yapısı uygun olan mekanın / yapının tespit edilmesi ve fonksiyon değişikliği yapılarak tuvalete dönüştürülmesi öngörülmüştür.

Önerilen tuvalet ağı sisteminin uygulanmasında altyapı sistemi önemli bir kriter olarak ele alınmıştır. Bu nedenle mevcut kanalizasyon sisteminin öneri tuvalet ağı sistemine uygunluğunu (olanak tanıyıp tanımadığını) test etmek

amacıyla İZSU'daki uzmanlarla görüşülmüş ve ilçede her sokak ve caddede şebeke hattının bulunduğu öğrenilmiştir.

Tuvalet ağ sistemi oluşturulduktan sonra kullanım yoğunluğuna göre farklı nitelik gerektiren tuvaletler tasarlanmış ve öneri tuvalet ağ sisteminin işlendiği haritada yer seçimleri yapılmıştır (bkz. Harita 2).

Harita 2. Tuvalet ağ sisteminin işlendiği haritada yer seçimi

Proje çalışmasında, Türkiye Yüznümarı Vakfı'nın desteğinde Türk standartları Enstitüsü tarafından 1990 yılında kabul edilen WC standardında yer alan sınıflandırma ve sınıfların özellikleri değerlendirilmiş ve bu özelliklere amaç doğrultusunda bazı eklemeler yapılmıştır. Bu bağlamda dört tip tuvalet oluşturulmuştur.

1.Tip (Lüks) tuvaletler, her türlü ihtiyaca yanıt verecek nitelikte tasarlanmıştır. Duş (kadın-erkek), tuvalet (K-E, alafanga-alaturka), pisuar, çocuk klozeti, bebek altı değiştirme kabini, engelli tuvaleti bulunmaktadır. Anılan donanımla bu tip tuvaletler, yalnızca boşaltım sistemine yönelik değil, ferahlama, tazelenme, dinlenme mekanı olarak da işlev görecektir.

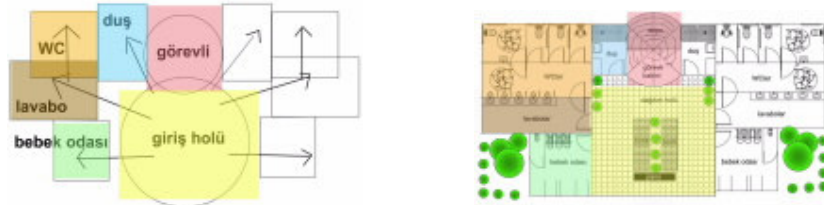
Bu tip tuvaletler, birden fazla arazi kullanımın çakıştığı ve nüfus yoğunluğunun fazla olduğu merkez bölgelerde konumlandırılmıştır.

2. Tip tuvaletler, 1. tip tuvaletlerden yalnızca duş kabini olmamasıyla ayrılmaktadır. İlçe genelinde yaygın olarak konumlandırılan tuvalet tipidir.

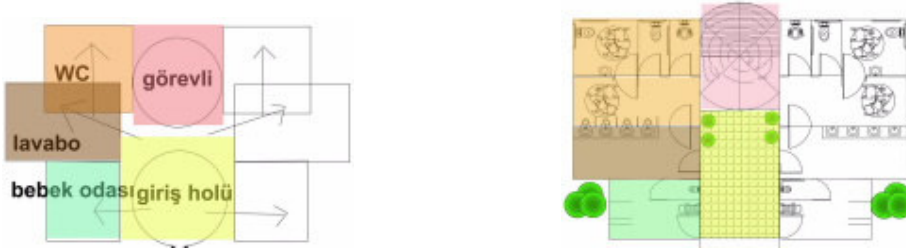
3. Tip tuvaletler, engelli ve yaşlı bireylerin ihtiyaçları gözetilerek tasarlanan tuvaletlerdir. İlçede yaşlı bireylerin aktivasyon yarıçapı içine düşen alanlarda konumlandırılmıştır.

4. Tip tuvaletler, öneri tuvalet ağ sistemi kapsamında tasarlanmış kör tıpa noktalarına monte edilebilecek mobil tuvaletlerdir. Noktasal kullanımlar için tasarlanmıştır. Kör tıpanın (boşaltım için) konumlandırıldığı alanlar, çeşitli zamanlarda yapılan etkinliklerde kısa süreli nüfus yoğunluğunun arttığı mekanlardır (ör, Cumhuriyet meydanı, Fuar). Kör tıpa maliet düşünülerek caddelere yakın yerlerde önerilmiştir.

Şekil 1. Tip (Lüks) tuvalet planı ve gösterim şeması.

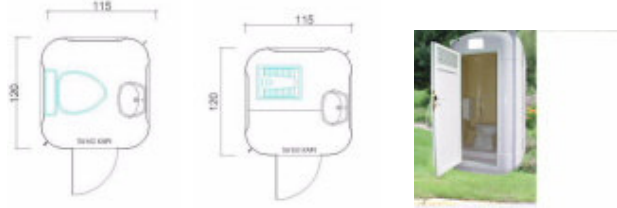
Şekil 2. Tip tuvalet planı ve gösterim şeması.

Şekil 3. Tip tuvalet planı ve gösterim şeması.

Şekil 4. Tip tuvalet planları ve gösterimi.

Anılan her tip tuvaletin iç donanımı, yaşlı bireylerin ihtiyaçlarını karşılayacak (kullanım rahatlığı sağlayacak) nitelikte tasarlanmıştır. Cinsiyetler arasında kabin oranı eşit olarak belirlenmiştir.

Tuvaletlerin kolay algılanması için öneriler geliştirilmiştir. İlk öneri, tuvaletler için düzenlenecek levhalara ilişkindir. Türkiye Yüznumara Vakfı tarafından ortaya konulan WC levhalandırma ilkeleri, proje çalışmasında göz önünde bulundurulmuştur. Bunlar, WC'lerin yerlerini gösterme (yönlendirme levhaları), WC'nin karakterini, kadın, erkek WC'lerini belirleme, WC'de bulunan özellikleri gösterme, kent içinde halka açık WC'lerin yerlerini gösterme (WC haritaları), WC sınıfını gösterme (WC yıldızlama levhaları), levhalandırma sembollerini bulundurma, standart levha oluşturma (standart boyu, çizgi ve renk) kriterleridir (Tunalıgil, 1993). Diğer öneri, tuvalet yapısının dış cephe kaplamasına yöneliktir. Kullanılacak malzemenin belirli bir standartta olması algılamayı kolaylaştıracaktır.

Önerilen tuvalet ağ sistemi, olması gerekeni vermektedir. Ancak günümüzün koşullarında acil çözüm açısından öneri geliştirmek gereklidir. Yaşlı bireyler kamusal mekanı öncelikle bazı ihtiyaçlarına ulaşmak üzere zorunlu olarak kullanmaktadır. Bu alanlara (bankaların yakınlıklarına) kör tıpların konulması ilk etapta acil çözümler olarak değerlendirilebilir. Bu doğrultuda genel tuvaletlerin kamusal mekana konumlandırılmasında bazı eşiklerin oluşturulması gerekmektedir.

Özetle, genel tuvaletler, yaşlılık dönemini yaşayan bireyler için yalnızca biyolojik açıdan değil, kamusal yaşama katılım anlamında da önemlidir. Önerilen tuvalet ağ sistemi, arazi kullanışlarla ilişkilendirilerek ve yaşlı bireylerin ihtiyaçlarına uygun kriterler saptanarak kamusal yaşam alanı üzerinde kurulmuştur. Böylece tuvaletlerin mekansal dağılımları, yaşlılık dönemini yaşayan bireylerin erişilebilirliğini ve kamusal yaşama etkin katılımlarını sağlayacak şekilde belirlenmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Modernizm, araçsallaştırdığı şehir planlama disipliniyle ürettiği kültürel mekanlarda “ötekiler” olarak tanımlanan gruplardan biri olan yaşlılık dönemini yaşayan bireylerin gereksinimlerini göz önünde bulundurmamakta ve kamusal yaşama/mekana katılımlarını kısıtlamaktadır. Böylece bireyler kendilerini yaşadıkları kente ait hissedememektedirler. Yaşlılık dönemini yaşayan bireylerin kamusal mekana katılımını sağlayacak temel/ilk ölçütlerden biri kentte rahat dolaşmalarıdır. Bu doğrultuda erişkin bireylere göre daha az idrar tutma becerisinden kaynaklanan tuvalet gereksinimlerinin kamusal mekanda karşılanması gerekmektedir. Tuvaletler sadece biyolojik bir gereksinime hizmet etmemekte, dinlenim (tazelenme, rahatlama ve sakinleşme) sağlamaktadır. Başka bir deyişle, kentlinin psişik sağlığını için önemli bir araçtır.

Makalede genel tuvaletler, yaşlılık döneminin “öteki”leştirilmesini önlemede kentsel-sosyal altyapı bağlamında bir araç olarak ele alınmış ve bu doğrultuda öncelikle fiili durum incelenmiştir. Ülkemizde konuya ilişkin ilgisizlik ve bilinç eksikliği görülmüştür. Bu bilinç eksikliği yasalara da yansımıştır. Genel tuvaletler, nitelik ve nicelik açısından yetersizdir ve var olanlar da kentte belirli bir sistem dahilinde konumlandırılmamıştır.

Makalede, İzmir Büyük Kent Bütünü içinde seçilen Konak ilçesinde mevcut kentsel dokuyla bütünleştirilebilecek bir tuvalet ağ sisteminin oluşturulduğu proje çalışması aktarılmıştır. Bu bağlamda arazi kullanışlarla ilişkilendirilen, yaşlı bireylerin aktivasyon yarıçaplarını (yürüme mesafelerini) dikkate alan, kentsel dokudaki ulaşım sistemine ve açık-yeşil alanlara oturan bir tuvalet ağ sistemi önerilmiştir. Konak ilçesi özelinde önerilen ağ sistemi, diğer kentlere uyarlanabilir niteliktedir. Belirtilen arazi kullanışlarla ilişkisi kurularak her kentte uygulanabilecek özellikte, genelleştirilebilir bir sistemdir.

Ancak olması gereken, tuvalet ağ sisteminin daha imar planı yapım aşamasında tasarlanmasıdır. Bu doğrultuda her şeyden önce tuvaletlerin bir kentsel-sosyal altyapı olarak **arazi kullanım sınıflamalarına katılması** gerekmektedir. İmar planı yapan şehir plancıları da konu bağlamında bilinçlendirilmelidir. Bunun için Şehir ve Bölge Planlama bölümlerindeki Kentsel Altyapı dersinin içeriğine konu dahil edilmeli ve önemi anlatılmalıdır.

Ayrıca, 1580 sayılı yasada genel tuvaletler yaptırmak belediyenin görevleri arasında yer almaktadır. Ancak imar planı yönetmeliklerinde kentsel-sosyal altyapı alanları kapsamında tuvaletler yer almamaktadır. Proje çalışmasındaki önerileri uygulanabilir kılma açısından yasal bağlamda bir

öneri geliştirilmiştir. İzmir Büyükşehir Belediyesi İmar Yönetmeliği'nin 14. maddesinde tanımlanan **kentsel sosyal altyapı alanları** çerçevesinde genel tuvaletlerin tanımı, işletilmesine ilişkin hükümlerin yer alması; 5. kısımda (özel hükümlere tabi binalar, bina bölümleri ve tesisler) tuvalet yapısının ve iç mekanın yapımına ilişkin esasların açıklanması önerilmiştir.

Belediyeye yaptırım kazandırmak ve önerileri uygulanabilir kılmak için bir diğer öneri örgütsel alanda gerçekleştirilmiştir. Tuvaletlerin bakım ve temizliği, belediyeler açısından maliyetli olabilir. Bu nedenle tuvalet bakıcılığının bir meslek kolu haline getirilmesi düşünülmüştür. Esnaf ve Sanatkarlar Odası'na bağlı Hamamcılar-Banyocular Odası bünyesinde bir meslek kolu olması, bu amaçla **tuvalet bakıcılığı** eğitimi sonucu Milli Eğitim Bakanlığı'ndan verilecek sertifikayla "sertifikalı tuvalet bakıcıları"nın yetiştirilmesi önerilmiştir. Bu tuvalet bakıcılarının belediye bünyesinde maaşlı olarak görev alması hem en iyi şekilde hizmet verilmesini hem de belediyelerin konuya önem vermesini sağlayacaktır.

Kentsel yönetimde ise konuyu İZSU'nun (İzmir Büyük Şehir Belediyesi Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü) sahiplenebileceği önerilmiştir.

Günümüz koşullarında, uygulama açısından konuya siyasi bir güç kazandırmak gereklidir. Konunun/projenin sivil toplum örgütlerinin desteğiyle parti programlarına dahil edilerek, başka bir deyişle siyasi talep haline gelerek mekana inmesi sağlanabilir.

Kısaca, oluşturulacak tuvalet ağ sistemiyle, kamusal mekanda kalma süreleri tuvalet gereksinimi nedeniyle sınırlanan yaşlıların (ve aynı zamanda kadınların, çocukların, engellilerin) kamusal mekana/yaşama katılımları için gerekli temel koşullardan birinin karşılanacağı düşünülmektedir. Şehir planlama eylem alanında "ötekileştirme" sürecini ortadan kaldırmak bu tür detay projelerle gerçekleşebilir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Diken, B. (1997). Richard Sennett, kamusal yaşam ve kent. *Birikim dergisi*, 97: 70-78.
- Ergin, Ş. ve Gökçen, Ş. (1997). Ötekiler kavramı bağlamında kentsel-sosyal altyapı ve yeni bir arazi kullanım sınıflaması önerisi. *9.Dünya Şehircilik Günü 21.Kolokiyumu*, O.D.T.Ü. Ankara.
- Gönen, E. (1993). Türkiye'de WC Mevzuatı. *I.Ulusal WC Sempozyumu* Bildiri kitabı. Ankara. (s.66-67).
- Özbek, M. (2004). Giriş: Kamusal – Özel Alan, Kültür ve Tecrübe. *Kamusal Alan*. (Ed: Meral Özbek), Hil Yayın, İstanbul. (s.443-499).
- Tunalıgil, B.G. (1993). Türkiye'de Yüznumara Sorunları ve Çözümler. *I.Ulusal WC Sempozyumu* Bildiri kitabı. Ankara. (s.5-47).

(1) <http://www.ubp-kkctc.org/gundem21.doc>

(2) <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=54586> (20.02.2007).